



Podcastreeks Muiderslot tussen je oren, reeks Tuinen & Groen Erfgoed

Aflevering #18: Groene migratie - Thiëmo Heilbron

VOICE OVER THIEMO: Die aardappel is eigenlijk dus heel bijzonder als je er iets langer over nadenkt, want hoe komt het dan dat wij allemaal zo veel aardappels eten? Of dat dat het stapelvoedsel van Nederland is geworden? Dat heeft een gigantische impact gehad, dus als je om je heen kijkt naar planten dan zitten er allerlei hele bijzondere verborgen verhalen in en dat is wat mij betreft het groene erfgoed - ons groene erfgoed.

VOICE OVER ROOS: Welkom bij 'Muiderslot tussen je oren'. Inmiddels voel ik me helemaal thuis hier in de tuinen van het kasteel. Ik ben Roos, van Goeie Ouwe Koeien. Ik weet ze inmiddels precies aan te wijzen: de *citrus limonia*, de citroen; de *phaseolus vulgaris*, bonen natuurlijk en de *solanum tuberosum* - beter bekend als de aardappel. Oer-Hollandser dan de aardappel kan het bijna niet, zul je misschien denken. Maar niets is minder waar: de aardappel is hartstikke import en komt uit Zuid-Amerika. En wat dacht je van de citroen? Ik moet denken aan Spanje of aan limoncello uit Italië, maar nee hoor: de citroen komt uit Zuidoost-Azië.

[soundscapes beginnen op de achtergrond]

En die bonen dan? De 'gewone boon', beter bekend als de prinsessenboon of sperzieboon, komt oorspronkelijk uit Zuid-Amerika. Via Spaanse kolonisten kwam deze peulvrucht naar Nederland en zo werd de boon onderdeel van de Nederlandse eetcultuur. Ook P.C. Hooft spreekt in 1635 in een brief aan Casper Barlaeus over het 'geblaes den boonen'. Bedenk zelf maar hij op doelt.... Een internationaal gezelschap dus dat daar in de 17^e-eeuwse tuin stond, en staat trouwens. Want de tuinen nu zijn ingericht zoals toen. Iemand die alles weet over de tropische planten uit de tuin is ecooloog Thiëmo Heilbron. Hij is hier goed bekend, want hij is als conservator Groen & Duurzaamheid werkzaam bij het Muiderslot. In de zomer van 2021 maakte hij de tentoonstelling 'Tropische planten in de tuin van het Muiderslot' en geheel in thema nemen we plaats in een kas voor het kasteel, die het klimaat van de tropische planten nabootst.

[soundscapes vervagen, achtergrondgeluiden in de kas]

ROOS: Die presentatie over tropische planten, waar ging die eigenlijk over? Tropische planten, dat spreekt voor zich - maar vertel er eens wat meer over...

THIEMO: Nou, wat we eigenlijk willen laten zien is dat hier in het Muiderslot ook allerlei bijzondere verhalen te vertellen zijn en eigenlijk ook allerlei verhalen die je misschien dus niet zo snel zou verwachten. Ook in de tijd van P.C. Hooft, in de 17^e eeuw, waren hier al allerlei tropische planten. En dus willen we mensen zich laten verwonderen 'goh, waren hier toen al tropische planten?' en de verhalen achter die tropische planten vertellen. Dat zijn grappige verhalen. Soms misschien een beetje heftige of verdrietige verhalen, maar eigenlijk heel diverse verhalen en eigenlijk voor ieder wat wils. Dus we proberen een grote groep mensen te laten zien: het Muiderslot kan ook een plek voor jou zijn!

ROOS: En zijn dat dan verhalen over planten die hier staan? We zitten hier in een kas met allemaal tropische planten om ons heen: ik zie ananas, een bananenplant, gember, een

cactus, noem maar op - waren dat de planten die hier in de tijd van P.C. Hooft ook stonden?

THIEMO: Ja, eigenlijk wel, en dan zouden we dat eigenlijk iets breder moeten trekken. Die in Nederland waren en misschien wel hier in de Muiderslot-tuin hebben gestaan, of misschien wel in de buurt van P.C. Hooft; bijvoorbeeld bepaalde vrienden van P.C. Hooft, die waren ook bezig met hun eigen kassen en die kweekten daar bepaalde planten. Maar dus eigenlijk; je zou het niet verwachten, maar deze tropische planten zouden best hier in de tuin of in de omgeving hebben kunnen staan.

ROOS: Bizar, zo'n ananas, bijvoorbeeld. En ze hadden ook al kassen toen?

THIEMO: Ja, zeker, ja.

ROOS: Maar voor we verder gaan over die tropische planten, ben ik wel benieuwd hoe jij je met dit onderwerp bent gaan bezighouden.

THIEMO: Dat is al een tijdje terug, dat ik studeerde. Ik ben opgeleid als bioloog en ecooloog en ik heb het altijd interessant gevonden waar verschillende vakgebieden elkaar raken. En voor mijn afstudeeronderzoek wist ik; ik wil graag naar Suriname, en ik moest toen best lang zoeken om een onderwerp te vinden via de universiteit. Maar uiteindelijk, na heel lang zoeken, kwam daar een onderwerp uit en dat ging over het groene erfgoed van de plantages van Suriname. Ik wist toen ook eigenlijk niet goed wat ik me daarbij moest voorstellen. Ik ben naar Suriname gegaan en daar onderzoek gaan doen naar de planten die daar voorkomen. Want als je kijkt naar Suriname, dan zie je daar planten die van over de hele wereld komen. Dus planten uit Azië, uit Afrika, uit de 'Amerikas', uit Europa. En die planten zijn in verschillende periodes door verschillende mensen om verschillende redenen naar Suriname gehaald. Dus als je naar Suriname gaat en je gaat met mensen in gesprek over die planten en je gaat op zoek naar die planten, dan kan je eigenlijk de geschiedenis reconstrueren aan de hand van de planten en dat is waar dat onderzoek over ging.

ROOS: Interessant! En inmiddels, veel verder, ben je tropisch botanicus zoals dat zo mooi heet. Wat houdt dat in?

THIEMO: Een botanicus is een plantkundige en een tropisch botanicus is dus van de tropen. Indertijd ben ik gespecialiseerd op tropische planten, maar in alle eerlijkheid: de laatste tijd doe ik daar wat minder mee.

ROOS: Je doet honderd miljoen andere dingen, volgens mij.

THIEMO: Klopt.

ROOS: Maar hoe zit het met je groene vingers?

THIEMO: Niet zo best, totaal niet: ik word ook best vaak uitgelachen door vrienden of thuis omdat ik, ja, letterlijk specialist ben in tropische planten, maar dat gaat niet per se over het verzorgen van tropische planten. Bij mij thuis gaat ook de een na de andere plant dood helaas, ik durf het bijna niet te zeggen... Een tropisch botanicus gaat eigenlijk meer over planten leren herkennen in hun natuurlijke habitat en ze kunnen plaatsen: welke plantenfamilie is dit? Dat kun je met bepaalde technieken achterhalen. En ook een botanische collectie maken: planten verzamelen. Dat is eigenlijk meer wat je doet als botanicus.

ROOS: Niet met je handen in de aarde?

THIEMO: Nee, helaas niet.

ROOS: Weinig veldonderzoek?

THIEMO: Er is wel veldonderzoek, maar alleen op een hele andere manier.

ROOS: Heb je zelf wel een tuin? Of kunnen we het er maar beter niet over hebben?

THIEMO: Ik heb inderdaad een tuintje, een volkstuintje, dat is echt superleuk. Daar kan ik een beetje leren, dus dat is wel heel fijn. En wat ik daar ook leuk vind, door deze presentatie te maken, heb ik nieuwe dingen geleerd en ben ik gaan experimenteren; dus heb ik bijvoorbeeld Madame Jeanette's - die hete pepers, vooral bekend in Suriname - ben ik zelf gaan opkweken vanuit zaden, en heb ik ook geprobeerd in de tuin te zetten. Ze hebben het vervolgens niet gered, maarre...-

ROOS: -...er wordt wel aan die groene vingers gewerkt?

THIEMO: Er wordt daar zeker aan gewerkt.

ROOS: Dan ben ik blij dat te horen. Dan gaan we het even hebben over die tropische planten, want daar weet jij alles van. Hoe zijn die hier terecht gekomen, in de 17^{de} eeuw, toen P. C. Hooft hier woonde?

THIEMO: Dat is eigenlijk ook op verschillende manieren gegaan. Het hoofdding is dat er altijd een migratie van mensen is geweest, dus ook vroeger. Die migratie van mensen heeft ook gezorgd voor een migratie van planten. Dus ook om verschillende redenen zijn planten meegenomen.

[vliegtuiggeluiden op de achtergrond].

Dat kon zijn via handelsreizen of via bepaalde reizen met veroveringen. Of via internationale, trans-Atlantische reizen. Mensen zijn altijd bijzondere dingen tegengekomen waarvan ze dachten; dit is wel zo bijzonder, dit zou ik wel willen meenemen. En tegelijkertijd is dit ook soms onbedoeld gegaan. Zo heb je ook met de trans-Atlantische reizen dat er bijvoorbeeld veevoer werd meegenomen waar dan allerlei onkruiden inzaten waardoor er tussen de 'Amerikas' en Europa ook een soort uitwisseling van planten ontstond. Een heleboel verschillende manieren dus.

ROOS: En is het een goede ontwikkeling dat die planten hierheen zijn gebracht? Want ik denk, het eten is er een stuk gevarieerder door geworden... zijn er nog meer voordelen? Laten we daarmee beginnen.

THIEMO: Ik vind dat een beetje een lastige vraag. Ik moet bijvoorbeeld denken aan de aardappel, ook een plant uit de Tropen, uit de 'Amerikas'. As je kijkt naar wat de impact van de aardappel hier in Europa is geweest voor de voedselvoorziening: de aardappel heeft heel Europa op sommige momenten gevoed. Dus op die manier is het eigenlijk wel een heel belangrijke plant en is het eigenlijk nog steeds, als je kijkt naar Nederland, dan kan je niet zonder aardappels.

ROOS: En de nadelen, die men van te voren niet hadden voorzien toen al die planten hier naartoe werden gehaald?

THIEMO: Ik denk dat het wat betreft de tropische planten wel meevalt. Er werd veel

geëxperimenteerd, dus je hebt toch allerlei planten die hiernaartoe zijn gehaald, maar veel hebben het waarschijnlijk ook niet overleefd. Dus wat het heeft overleefd, is wat je ziet.

ROOS: En overleefden ze niet omdat het niet warm genoeg is?

THIEMO: Dan heb je het over de omstandigheden, dus dat kan inderdaad zijn de warmte, maar ook over de vochtigheid, het bodemtype, over van alles. Maar zelf roept het bij mij, ook als ik denk aan de 17^e eeuw, andere associaties op. Het is niet gebleven bij die handel in planten en gewassen; er zijn ook mensen verhandeld, er was slavernij en ontmenselijking van tot slaaf gemaakt. Dat komt bij mij op als we het hebben over voor- en nadelen, dat is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis en ook de migratie van planten.

ROOS: Ja, want het is dus best bekend, die omstandigheden van de boeren of plantagemedewerkers die eraan bij hebben gedragen die gewassen of planten hierheen te krijgen?

THIEMO: Ja, de slavernij was natuurlijk een heftige periode met veel whandereedheden, het verlies van vrijheid, de omstandigheden waren zeker niet goed.

ROOS: Nee, precies, dat is leuk, zo'n ananas hier, maar dat is niet zomaar gegaan.

THIEMO: Daar zitten verschillen in natuurlijk. De ananas werd dan als plantje meegenomen uit de 'Amerikas' als bijzonder object. Die kwam dan hier terecht, bijvoorbeeld in de kassen van de rijke elite die als een soort rijkeluihobby tropische planten opkweekten en dat aan hun vrienden en familie lieten zien op feestjes. Dan is het wel een leuk verhaal wat erachter zit.

ROOS: Was het meer een soort prestige om dit soort planten te hebben dan om te eten?

THIEMO: Ja klopt, de ananas is daar ook wel een leuk verhaal in. Er is een brief waarin een onderdaan van tsaar Peter de Grote - die dan in Nederland is -, hij heeft gehoord dat het Margareta Pullen is gelukt een ananas op te kweken. In die brief zegt hij van: 'mag ik alsjeblieft die ananas lenen? Want ik heb een feestje en dat wordt een stuk leuker als ik aan mijn vrienden die ananas kan laten zien.'

ROOS: En mag het? Mag hij de ananas lenen? Cliffhanger...

THIEMO: Ja, een cliffhanger, ik weet het eigenlijk niet. Ik denk dat het wel mocht.

ROOS: We zoeken het even uit. Zie jij deze tuin dan ook als meer dan alleen planten? Misschien ook het sociale culturele verhaal. Hangt dat allemaal samen?

THIEMO: Voor mij eigenlijk wel. De tuin heeft heel veel aspecten. Het is een plek voor ontspanning bijvoorbeeld. Het kan een plek zijn die heel erg mooi is; een plek van schoonheid. Het kan zeker ook een plek zijn om te leren, om verhalen te vertellen, dus tuinen in het algemeen hebben zeker al die dimensies.

[soundscapes starten zacht op de achtergrond]

VOICE OVER ROOS: Ondertussen staat kasteelkok Siebren klaar om je iets meer te vertellen over knoflook, een kruid dat in 3000 voor Christus al in India gevonden zou zijn.

Maar dat is niet waar Siebren het over wil hebben. Knoflook blijkt een van de kruiden in het rijtje 'liefde gaat door de maag'.

VOICE OVER SIEBREN, KASTEELKOK:

Wanneer je een spannende nacht met je geliefde wilde beleven of als het even niet helemaal wilde lukken, bood de 17^e -eeuwse kruidentuin tal van opties om de liefdeslust te doen ontbranden. **Knoflook** was een van de oplossingen. 'Knoflookstreng brengt Venuslust,' en in die zin zou het eten van veel knoflook bij de avondmaaltijd een leuke nacht bevorderen. Er werd wel aangeraden om allebei veel knoflook te eten...

Hetzelfde gold voor **peterselie**. De Romeinen stelden al dat peterselie in witte wijn gekookt het middel was tegen onvruchtbaarheid. Aan de andere kant gebruikten prostituees de peterseliezaden als anticonceptiemiddel vanwege de giftige vlugolie die zij bevatten. Vandaar dat in veel grote Europese steden de straten met de 'vrouwenhuizen' in de volksmond 'peterseliesteegjes' werden genoemd. In het oud Nederlands bestond het spreekwoord: 'Peterselie helpt de mannen te paerd, De vrouwen onder de aerd'.

De bejaarde vrijsters en oude bokken konden een beroep doen op de **brandnetel**. Zo beschreef de Duitse dichter Odo von Meung de volgende methode: 'Men wrijft de geslachtsdelen van de vrouw in met brandnetels, zodat de natuurlijk opgewekte warmte de vrouw ook in vuur en vlam deed zetten.'

Maar de grootste faam op dit gebied mag toegeschreven worden aan **selderij**. Boven sommige hoerenhuizen prijkte een selderij op het uithangbord. Een vijftiende -eeuws Duits artsenboek omschrijft hoe de groente toegepast moet worden: 'Als je wilt dat je vrouw je voor alle mannen liefheeft, neem dan selderijsap met honing gestampt en strijk dit over je piemel en ballen, zo zorg je ervoor dat ze geen ander ooit boven jou verkiest'. In Duitsland werd de selderij daarom ook wel 'Geilwurz' (geilwortel) genoemd.

ROOS: Laten we nog wat inzoomen op de gewassen hier. Ik vond zelf de tabak ook een opvallende. Wat kan je daarover vertellen?

THIEMO: Ja, de tabak. Ik vond hem zelf ook opvallend. Het was een leuke plant om verder te onderzoeken. Wat ik zelf niet wist: de tabak komt uit de 'Amerikas', maar dat er in de 17^{de} eeuw en de 18^{de} eeuw een bloeiende handel was in tabak en dat de tabak ook lokaal werd opgekweekt.

ROOS: Hier, in Muiden?

THIEMO: Ja, hier in Muiden en ook in de omgeving. Tabak groeit heel snel en sloeg ook hier aan. Wat wel anders was, was de kwaliteit van de tabak die na het verwerken minder was dan die die in de tropen werd geproduceerd. Maar wat ik daar dan weer interessant aan vind is dat het ook een sociaaleconomisch verhaal vertelt. Wat er gebeurde, is dat de elite, de rijke mensen, importtabak hadden, dus uit de 'Amerikas' bijvoorbeeld. Maar de gewone vrouw en man, die hadden de lokale tabak, die was dan van mindere kwaliteit, maar wel een stuk betaalbaarder.

ROOS: Zo had iedereen toch nog tabak. Zijn er andere bijzondere dingen die je tijdens het maken van deze presentatie hebt ontdekt?

THIEMO: Eigenlijk heel veel, want de kennis die ik had was vooral op Suriname gericht, dus wat er hier in de Muiderslot-tuin stond, en ook in Nederland - daar wist ik nog niet zo veel van. Dus het was eigenlijk heel leuk om op onderzoek uit te gaan en met verschillende experts in de omgeving te gaan kijken: 'wat zou hier hebben kunnen staan'? Vervolgens ook bronnenonderzoek te doen: worden deze planten ergens genoemd, bijvoorbeeld in brieven van P.C. Hooft? Of staan ze in de standaard handboeken uit die periode die toen veel werden gebruikt? Dus ik heb zelf ook veel geleerd bij het maken van deze presentatie.

ROOS: Leuk. En je houdt je, naast tropische planten ook veel bezig met duurzaamheid. Je stond in de 'Duurzame Jonge 100' van dagblad Trouw en je houdt je bezig met groen erfgoed. Hoe zou jij dat groene erfgoed omschrijven?

THIEMO: Groen erfgoed gaat voor mij over de planten en de verhalen over die planten. Je denkt: oké, het is een aardappel, ik eet hem. Of niet: ik vind hem niet lekker. Maar die aardappel is heel bijzonder als je er langer over nadenkt. Het is een tropische plant, wat doet die hier? Hoe komt het dat wij allemaal zoveel aardappels eten en dat dat het stapelvoedsel van Nederland is geworden? Het heeft een gigantische impact gehad. Als je om je heen kijkt, naar de planten, zitten er allemaal heel bijzondere verborgen verhalen in. Dat is wat mij betreft het groene erfgoed - ons groene erfgoed.

ROOS: En zouden die tuinen ons kunnen helpen om ons meer te leren over het groene erfgoed?

THIEMO: Zeker, ja: wat je ziet is dat er een gigantische diversiteit aan verhalen is in een toch relatief kleine tuin als het Muiderslot. Dat je daar verhalen van over de hele wereld over kan vertellen: Nederlandse verhalen, maar ook uit delen van de tropen, eigenlijk van over de hele wereld.

ROOS: Ja, een heel internationaal verhaal eigenlijk. En kunnen de tuinen ons ook helpen om meer te leren over duurzaamheid?

THIEMO: Ja, dat denk ik zeker: waar ik denk, is dat het een mooie plek is voor educatie. Planten zijn bij uitstek een hele mooie kans om te vertellen over duurzaamheid. Planten kunnen er mooi uitzien, ze kunnen op een bepaalde manier voelen, ze kunnen op een bepaalde manier ruiken of proeven. Er zijn dus een heleboel ingangen om op aan te haken. Binnen duurzaamheid is groen natuurlijk ontzettend belangrijk. Dus juist met elkaar leren, hier in een tuin en met elkaar het gesprek aangaan over groen, groen erfgoed, duurzaamheid: dit is een geweldige plek daarvoor.

ROOS: Dat hangt ook wel samen met het feit dat jij ondernemer bent. Jij hebt de Fawaka-ondernemersschool opgericht waarin je veel samenwerkt met kinderen. Ik kan me voorstellen dat al dat proeven en ruiken ook voor kinderen heel leuk is. Zijn er bepaalde plantenfeitjes die het heel goed doen bij kinderen of waar jij jezelf over blijft verbazen?

THIEMO: Wat ik zelf wel een leuke vind, die gebruik ik soms bij de programma's die we doen, maar ook soms bij vrienden en familie, of bij feesten en partijen. Het leuke daarvan is dat het ook thuis kan doen: ga maar eens goed kijken naar een muntplantje. Het muntplantje is onderdeel van de Lamiaceae, de lipbloemige, en die hebben bepaalde kenmerken. Wat de geur betreft: je kan natuurlijk het blad kapot maken, dan heb je een bepaalde geur. Je kan er thee van trekken, dan heb je een bepaalde smaak. Maar ook als je de bladeren voelt, dan kan je misschien voelen: dit is een beetje harig. En als je naar de stengel kijkt... moet je maar eens goed naar de stengel kijken en de stengel voelen. Heb je enig idee wat je dan voelt?

ROOS: Nee, ik probeer het voor me te halen, maar...

THIEMO: Dan ga je ontdekken... dat die stengel vierkant is en niet rond!

ROOS: Echt? Ik ga er zo even een zoeken in de tuin. Elke muntplant? Want ze hebben hier ook verschillende soorten munt.

THIEMO: Elke muntplant heeft zo'n vierkante stengel. En ook in de blaadjes zie je een bepaalde structuur van blaadjes die tegenover elkaar staan en dan telkens 90 graden gedraaid staan; dus om-en-om... 'tak-tak-tak', ze zijn steeds gedraaid.

ROOS: Wow, wat een openbaring. [er klinkt gelach]

THIEMO: En dat van een gewone muntplant.

ROOS: Ja, nou... laten we daarmee afsluiten. Ik ga op zoek naar een muntplantje. Dankjewel.

THIEMO: Graag gedaan.

OUTRO - VOICE OVER ROOS:

Dit was 'Muiderslot tussen je oren', een podcast van Rijksmuseum Muiderslot. Geproduceerd door Goeie Ouwe Koeien. De soundscapes zijn gemaakt door Thomas Hoonhout. Hij verzorgde ook de montage.

Je luisterde naar een aflevering uit de reeks Tuinen. We maken ook een reeks over Kasteel & Collectie, een reeks over Water en eentje over Podium. Alle afleveringen zijn vanaf najaar 2021 te beluisteren via je favoriete podcastapp.

Wil je meer weten over de wisselende activiteiten die het Muiderslot organiseert? Ga dan naar de agenda op muiderslot.nl. Leuk dat je luisterde en tot de volgende keer!